

5 Σύγκριση του επιθήματος *-ωμα* με το αλβανικό *-omë*

Θοδωρούλα Γκούτζου Ματούση

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η παρούσα εργασία εξετάζει τη μορφολογική και σημασιολογική συμπεριφορά του επιστημονικού επιθήματος *-omë* στην αλβανική ιατρική ορολογία σε σύγκριση με το αντίστοιχο ελληνικό επίθημα *-ωμα* της νέας ελληνικής, σύμφωνα με το μοντέλο της D. Corbin (1987, προσεχώς). Βασίζεται σε σώμα (corpus) 128 ιατρικών όρων, 13 από τους οποίους έχουν λατινική βάση, π.χ. *papilloma*, *granuloma*, *fibroma*, που συλλέχθηκαν μέσω συνεντεύξεων με γιατρούς και από το αλβανικό ιατρικό λεξικό των Qiriazati, Minga & Andoni (1975). Η εργασία αναδεικνύει τη σημασία της μορφολογικής και σημασιολογικής ανάλυσης των επιθημάτων *-ωμα* και *-omë* στη μελέτη της ιατρικής ορολογίας, και τονίζει τη συμβολή της αρχαίας ελληνικής στη σύγχρονη διεθνή επιστημονική ορολογία καθώς και την επίδραση της γλωσσικής δανειοδότησης στη συγκρότηση της ειδικής ορολογίας.

Comparison of the suffix *-ωμα* with the Albanian suffix *-omë*

Thodoroula Goutzou Matousi

ABSTRACT

This study examines the morphological and semantic behavior of the scientific suffix *-omë* in Albanian medical terminology, in comparison with the corresponding suffix *-ωμα* in Modern Greek, based on the theoretical framework of D. Corbin (1987, forthcoming). The analysis is based on a corpus of 128 medical terms, 13 of which have Latin origin, such as: *papilloma*, *granuloma*, *fibroma* collected through interviews with specialized physicians and from the Albanian medical dictionary compiled by Qiriazati, Minga, & Andoni (1975). This paper underscores the importance of a morphological and semantic analysis of suffixes *-ωμα* and *-omë* in the study of medical terminology, emphasizing the significant contribution of Ancient Greek to modern international scientific vocabulary and the influence of language borrowing in the construction of specialized terminology.

0 Εισαγωγή

Η παρούσα εργασία εξετάζει την κατασκευή των όρων της αλβανικής με το επιστημονικό επίθημα *-omë* και συγκρίνει μορφολογικά και σημασιολογικά τους όρους που κατασκευάζει το *-omë* της αλβανικής με τους όρους που κατασκευάζει το αντίστοιχο επιστημονικό επίθημα *-ωμα* της νέας ελληνικής (ΝΕ), με βάση το μορφολογικό μοντέλο της D. Corbin (1987/1991 και προσεχώς). Οι όροι, αν και στο λεξικό ιατρικών όρων της αλβανικής των Qiriazati, Minga & Andoni (1975) λημματογραφήθηκαν με τη μορφή *-oma*, πιθανότατα επειδή καταγράφηκαν

απευθείας από ευρωπαϊκές γλώσσες, προτίμησα τη μορφή *-omë*, μορφή που αποτελεί προσαρμογή του *-oma* στο κλιτικό σύστημα της αλβανικής κατά πτώση και αριθμό.

Η έρευνα βασίζεται σε σώμα 128 όρων της αλβανικής που συλλέχθηκαν από συνεντεύξεις με ειδικούς γιατρούς και από δύο αλβανικά λεξικά ιατρικών όρων. Σημειώνεται ότι στην εργασία αυτή θα θεωρηθεί ελληνικής αρχής κάθε όρος ή συστατικό (λεξικό μόρφημα ή επίθημα) που είτε προέρχεται από την αρχαία ελληνική (ΑΕ) είτε προέρχεται από σύγχρονη ευρωπαϊκή γλώσσα στην οποία κατασκευάστηκε με ΑΕ συστατικά είτε, τέλος, προέρχεται από τη λατινική, η οποία τα δανείστηκε από την ΑΕ με τη μορφή άμεσων δανείων. Αποδελτίωσα:

α) Τα λήμματα με το επίθημα *-omë* της μακροδομής του ιατρικού λεξικού των Qiriiazati, Minga & Andoni (1975), π.χ. *akantoma* (αλβ.) < *acanthoma*, *adenokarcinoma* (αλβ.) < *adenocarcinoma*.

β) Το κείμενο της προφορικής συνέντευξης με τη γυναικολόγο-χειρουργό Ιουλία Μίγιο, τον ειδικό παθολόγο Μάξιμο Γκούτζο και τον ακτινολόγο Τζελίλ Μπεκίρι.

γ) Προφορική συνέντευξη με τη δρ Αντέλα Βούλης, της οποίας η δ.δ. (2019) εξετάζει τα λόγια στοιχεία που δανείστηκε η αλβανική από την ελληνική μέσω ευρωπαϊκών γλωσσών.

Η επεξεργασία του υλικού οργανώθηκε με βάση α) την κατηγορία του όρου, που είναι ουσιαστικά, και β) την ετυμολογία: πρόκειται για αλβανικούς ιατρικούς όρους που αποτελούνται από ένα συστατικό είτε ΑΕ είτε λατινικής προέλευσης, τα οποία ονομάζονται αρχαιοσυστατικά (Corbin προσεχώς) και το επιστημονικό επίθημα *-omë*. Επίσης οι όροι σχετίζονται κατά κύριο λόγο με Α) νεοπλασματικές καταστάσεις, π.χ. *adenoma*, *lipoma*, *fibrosarcoma*, Β) παθολογικά μορφώματα ή κυστικούς σχηματισμούς, π.χ. *cystoma*, *hematoma*. Για τη μελέτη του επιστημονικού επιθήματος *-ωμα* της ΝΕ στηρίζομαι στην εργασία των Αναστασιάδη-Συμεωνίδη & Φλιάτουρα (2003). Η μελέτη αναδεικνύει τη συμβολή της ΑΕ στην παγκόσμια ιατρική ορολογία. Το *-ωμα* αποτελεί χαρακτηριστικό δείγμα δανεισμού και κατασκευής όρων με ρίζες στην ΑΕ και με ευρεία διάδοση στη διεθνή επιστημονική κοινότητα.

1 Τα επιθήματα *-ωμα/-omë* στους ιατρικούς όρους

1.1 Προέλευση του επιθήματος *-ωμα*

Στην ΑΕ δεν φαίνεται να υπήρχε επίθημα *-ωμα*, το οποίο προέκυψε αργότερα με επανανάληψη από ρήματα σε *-όω* στα οποία εφαρμόστηκε το επίθημα *-μα*, με το οποίο κατασκευάζονται ουσιαστικά που δηλώνουν το αποτέλεσμα της ενέργειας του ρήματος, π.χ.

στέφαν-ος → *στεφαν-ό-ω* → *στεφάν-ω-μα* (Αναστασιάδη- Συμεωνίδη & Φλιάτουρας 2003). Κατά την επανάλυση του συμπλέγματος *-ω-μα*, το *-ω* εκλήφθηκε ως μέρος του επιθήματος και όχι ως τμήμα του ρηματικού θέματος, π.χ. ΑΕ *σάρκα* → *σαρκόω* → *σάρκω-μα* αλλά ΝΕ *σάρκα* → *σάρκ-ωμα*, *καρκίνος* → *καρκίν-ωμα*. Στη μεγάλη πλειονότητα των όρων η ονοματική βάση (Οβ) προκύπτει μέσω της αναγνώρισης του ΑΕ αρχαιοσυστατικού (Αναστασιάδη-Συμεωνίδη 1997), π.χ. *melanoma* ‘μελάνωμα’ (*μέλας*, θέμα *μελαν-* + *-ωμα*). Ωστόσο στη ΝΕ (Αναστασιάδη-Συμεωνίδη & Φλιάτουρας 2003), το επίθημα *-ωμα* εμπλέκεται και σε φαινόμενα έμμεσου μεταφραστικού δανεισμού, ιδίως στον τομέα της ιατρικής ορολογίας. Ο μεταφραστικός δανεισμός (*calque*) αποτελεί μορφή γλωσσικού δανεισμού κατά τον οποίο η ξένη λέξη ή έκφραση δεν αποτελεί αντικείμενο δανεισμού ως έχει, αλλά αποδίδεται μορφολογικά και σημασιολογικά στη γλώσσα υποδοχής μέσω της μετάφρασης του λεξικού συστατικού, π.χ. *fibr-oma* < λατ. *fibra* ‘ίνα’ + επίθημα *-oma*, που αποδίδεται ως *ίνωμα*, μέσω της βάσης *fibr-* ‘ίν(α)’ και του επιθήματος *-ωμα*. Η διαδικασία αυτή αποτελεί ενδογλωσσική απόδοση βασισμένη στη διαγλωσσική σημασιολογική ισοδυναμία. Το αποτέλεσμα είναι ένας όρος πλήρως ενταγμένος στο μορφολογικό σύστημα της ΝΕ, που ωστόσο διατηρεί την εννοιολογική του αντιστοιχία με το λατινογενές πρότυπο.

1.2 Προέλευση του επιθήματος *-ομή*

Η μελέτη επικεντρώνεται στην καταγραφή και ανάλυση 128 όρων της αλβανικής που περιέχουν το επιστημονικό επίθημα *-ομή*, το οποίο αποτελεί δάνειο από το ΑΕ *-ωμα* μέσω των ευρωπαϊκών γλωσσών. Στη λατινική επιστημονική γλώσσα το ΑΕ *-ωμα* μεταγράφηκε ως *-oma*, και από εκεί πέρασε στις ευρωπαϊκές γλώσσες και στη διεθνή ιατρική ορολογία, π.χ. αγγλικά *melanoma* (ΑΕ *μέλας* ‘μαύρος’ + *-ωμα*), γαλλικά *sarcome*, γερμανικά *Karzinome*, ιταλικά *adenoma* κ.ά. Στη συνέχεια πέρασε και στην αλβανική, κυρίως μέσω της διεθνούς ιατρικής ορολογίας. Στην αλβανική βρίσκουμε όρους όπως *karcinomë* ‘καρκίνωμα’, *sarkomë* ‘σάρκωμα’, *adenomë* ‘αδένωμα’, *limfomë* ‘λέμφωμα’. Ο δανεισμός αφορούσε τη μορφή, τη σημασία και τη χρήση του επιθήματος ως τυποποιημένου συστατικού για την ονομασία όρων που αναφέρονται σε όγκους. Από τα 128 λήμματα τα 9 αποτελούνται από αρχαιοσυστατικά λατινικής προέλευσης, π.χ. *adipomë*, *fibromë*, *tuberkulomë*, ενώ τα 119 από αρχαιοσυστατικά ΑΕ προέλευσης. Τα δεδομένα αυτά αποτέλεσαν τη βάση για τη μελέτη του επιθήματος *-ομή*, από μορφολογική και σημασιολογική άποψη.

1.3 Η ταυτότητα των επιθημάτων *-ωμα* και *-ομή*

Τα επιθήματα *-ωμα* της ΝΕ και *-ομή* της αλβανικής ειδικά στην ιατρική ορολογία διαθέτουν σαφή ταυτότητα, η οποία έχει διαμορφωθεί ιστορικά, σημασιολογικά και μορφολογικά. Ακολουθώντας το θεωρητικό πρότυπο της Κατασκευαστικής Μορφολογίας της Corbin

(προσεχώς), το σημαίνον του επιθήματος είναι η ίδια η μορφή /'oma/ -ωμα και /'omə/ -omə, δηλαδή η φωνολογική και γραφηματική του έκφραση. Από την άλλη, το σημαινόμενο είναι η σημασιολογική οδηγία του. Τα επιστημονικά επιθήματα έχουν σημασιολογική οδηγία η οποία είναι ενμέρει οδηγητικού (γραμματικού) τύπου και ενμέρει περιγραφικού και λειτουργούν ως ταξινομητές, αφού εντάσσουν την κατασκευασμένη λέξη σε μια τάξη, π.χ. οι όροι *αδέν-ωμα* και *aden-omə* ταξινομούνται στην τάξη των όγκων.

2 Μορφολογική ανάλυση

2.1 Μορφολογική ανάλυση του -ωμα

Το επίθημα -ωμα χρησιμοποιείται συστηματικά για την κατασκευή ουσιαστικών ουδέτερου γένους που δηλώνουν όγκους. Οι όροι κατασκευάζονται με την εφαρμογή του εξής Κανόνα Κατασκευής Λέξεων (Corbin 1987): $[[X]_{o/e} (x)\text{επιθ.}]_o$, όπου ένα επιστημονικό επίθημα εφαρμόζεται σε μια ονοματική βάση (Οβ)¹ και κατασκευάζει ουσιαστικά, π.χ. *λίπος* → *λίπωμα*.

Σύμφωνα με τους Αναστασιάδη–Συμεωνίδη & Φλιάτουρα (2003) το επίθημα εφαρμόζεται κυρίως σε απλά ονοματικά και επιθετικά θέματα τόσο στην ΑΕ όσο και στη ΝΕ: *ΝΕ καρκίνος* → *καρκίνωμα*, *ΑΕ/ΝΕ λευκός* → *λεύκωμα*. Ωστόσο για τη δεύτερη περίπτωση θα μπορούσε να προταθεί ότι το -ωμα εφαρμόζεται σε ουσιαστικοποιημένη μορφή του επιθέτου μέσω της διαδικασίας του μεταπλασμού (conversion), δηλ. *λευκός_Ε* → *λευκό_Ο* → *λεύκωμα*. Πιο σπάνια απαντά και σε παράγωγα, λ.χ. *πελ-ι-ός* → *πελίωμα*, ή σύνθετα, λ.χ. *λεμφαδένας* → *λεμφαδένωμα*. Παράλληλα, το -ωμα κατασκευάζει όρους που λειτουργούν ως β' συνθετικά σε ιατρικούς όρους, π.χ. *οστεοσάρκωμα*, *ινομύωμα*, *αιμαγγείωμα*, ή ως βάση σε προθήματα, π.χ. *υπερσάρκωμα*, *υποκαρκίνωμα*. Η επιθηματοποίηση χρησιμοποιείται και στις ευρωπαϊκές γλώσσες μεταξύ αυτών και στην αλβανική για την κατασκευή όρων που αναφέρονται σε όγκο, π.χ. *sarcomə*, όπου το επιστημονικό επίθημα -omə εφαρμόζεται στο αρχαιοσυστατικό *sarc-*.

Η προθηματοποίηση είναι λιγότερο συχνή στη δημιουργία όρων με -ωμα και συμβαίνει μετά την επιθηματοποίηση· για τον λόγο αυτό δεν θα μας απασχολήσει περαιτέρω, π.χ. *μετακαρκίνωμα* (δευτερογενής όγκος), *υπο-αδένωμα* (μικροί σχηματισμοί σε ορισμένα συστήματα).

Τέλος, οι επιθηματοποιημένοι όροι μπορούν να κατασκευάζουν πολυλεκτικά σύνθετα, όπως: *πολυμορφικό καρκίνωμα*, *λεμφοκοκκικό σάρκωμα*, *μεταστατικό καρκίνωμα*.

¹ Με τον όρο ονοματική βάση αναφερόμαστε σε ουσιαστικό ή επίθετο που αναλαμβάνει τον ρόλο της βάσης στην οποία θα εφαρμοστεί το επίθημα.

2.2 Μορφολογική ανάλυση του -omë

Το επίθημα -omë δεν καταγράφεται στις βασικές γραμματικές και στη μορφολογία της αλβανικής γλώσσας (*Γραμματική της Αλβανικής Γλώσσας* «Gramatikë e Gjuhës Shqipe I» (1995), Buxheli (1983) και Çerani (2005)). Ωστόσο στο λεξικό του Ndreca (2007: 92-95)² είναι καταγεγραμμένοι 15 όροι, π.χ.

adenomë,-a f.³ (gr. ἄδην 'gjëndër' + grap. -ωμα - tumor) mjek.⁴ tumor epitelial beninj me ndërtim gjëndëror. 'καλοήθης επιθηλιακός όγκος με αδενική δομή'

hemangiom/ë,-a f. (gr. αίμα 'gjak' + αγγείον 'enë' + -ωμα - tumor) mjek. tumor beninj i përbërë nga enët e gjakut të porsaformuara dhe të zgjeruara 'καλοήθης αγγειακός όγκος'

melanom/ë,-a f. (gr. μέλας 'i zi, i errët' + -ωμα - tumor) mjek. tumor i përbërë nga qeliza të pigmentuara me melaninë (pigment i zi) 'όγκος που προέρχεται από μελανοκύτταρα'

osteom/ë,-a f. (gr. οστέον 'kockë' + -ωμα - tumor) mjek. tumor kockash, tumor i përbërë nga inde kockore 'όγκος των οστών'

endotelium/ë,-a f. (gr. ένδον 'i brendshëm' + lat. tela 'ind' + -ωμα - tumor)⁵ mjek. tumor me prejardhje nga shtresa 'όγκος που προέρχεται από ενδοθηλιακά κύτταρα', endoteliale e enëve të gjakut, e enëve limfatike ose e zgavrave seroze 'όγκος του ενδοθηλίου των αγγείων'

Στην αλβανική, η Οβ είναι δεσμευμένη λεξική μονάδα, αλλά χρησιμοποιείται ως τμήμα ιατρικών όρων που δηλώνουν όγκους ή καρκινικές αναπτύξεις. Την ίδια λειτουργία έχει η βάση και στη λατινική ιατρική ορολογία. Στο θεωρητικό πλαίσιο της Corbin (προσεχώς) που ακολουθούμε, τα συστατικά αυτά ονομάζονται αρχαιοσυστατικά, έχουν περιγραφική σημασία και, επειδή δεν είναι ελεύθερες λεξικές μονάδες, έχουν και υποαναφορική σημασία. Δηλ. η αλβανική αλλά και άλλες ευρωπαϊκές γλώσσες για την κατασκευή των όρων αυτών δεν χρησιμοποιούν ως Οβ τη λεξική μονάδα που έχουν στη νόρμα αλλά τα αρχαιοσυστατικά της γλώσσας τους, π.χ. aden-omë και όχι * gjender-ore ή *gjender-omë.

² Η πληροφορία από τη δ.δ. της Voulis (2019).

³ Το a αναφέρεται στο κλιτικό επίθημα που παίρνει το επίθημα om. Το f σημαίνει θηλυκό γένος.

⁴ Ιατρική ανάλυση

⁵ Ο όρος endoteliumë 'ενδοθηλίωμα' < ενδοθλίον (ένδον 'μέσα' + θηλή 'θήκη') έχει ελληνική βάση και όχι λατινική (λατ. tela), όπως προτείνεται στο λεξικό.

Από ετυμολογική άποψη, οι όροι αυτοί είναι δάνειοι και ειδικότερα αποτελούν διεθνισμούς. Η αλβανική, όπως φαίνεται από το λεξικό των Qiriazi, Minga & Andoni (1975), τους ενσωματώνει με τη μορφή νεολογισμών με το -omë. Αυτό σημαίνει πως το επίθημα είναι μορφολογικά διαθέσιμο να κατασκευάζει νεολογισμούς, αλλά μόνο στο εξειδικευμένο επιστημονικό πλαίσιο. Δεν φαίνεται να παράγει νέες λέξεις στην καθομιλουμένη. Η παρουσία αυτών των όρων μαρτυρεί την ισχυρή επίδραση της ελληνικής επιστημονικής ορολογίας, είτε άμεσα είτε διά μέσου της λατινικής, στη συγκρότηση της αλβανικής ιατρικής ορολογίας.

Από ετυμολογική άποψη, όπως είπαμε, οι όροι αυτοί είναι δάνειοι. Ωστόσο, από συγχρονική άποψη, είναι σημαντικό να τονιστεί ότι χάρη στις συνεντεύξεις που πήραμε από Αλβανούς γιατρούς διαπιστώθηκε η ανισότητα στη γλωσσική επίγνωση μεταξύ μονόγλωσσων και δίγλωσσων⁶ φυσικών ομιλητών της αλβανικής: σύμφωνα με το θεωρητικό πλαίσιο της Corbin (1987) για τους μονόγλωσσους φυσικούς ομιλητές της αλβανικής οι όροι AE αρχής δεν είναι ούτε απλοί αλλά ούτε και κατασκευασμένοι, από τη στιγμή που δεν αναγνωρίζουν βάση, ενώ αναγνωρίζουν το επιστημονικό επίθημα -omë. Αντίθετα για τους δίγλωσσους φυσικούς ομιλητές της αλβανικής και ελληνικής οι όροι αυτοί είναι κατασκευασμένοι (επιθηματοποιημένοι), από τη στιγμή που αναγνωρίζουν βάση στην οποία εφαρμόζεται το -omë. Δηλ. ο ελληνόφωνος κατανοεί πλήρως π.χ. τη λέξη gjinekolog 'γυναικολόγος', τόσο ως σύνθετο όσο και ως σημασιολογικό περιεχόμενο (γυνή + -λόγος), ενώ ο αλβανόφωνος αναγνωρίζει τον όρο gjinekolog μέσω της επιστημονικής του εκπαίδευσης, χωρίς να αναγνωρίζει απαραίτητα το συστατικό gjinek- ως αντίστοιχο της λέξης grua 'γυναίκα'. Δηλ. δεν συνδέει το αρχαιοσυστατικό gjinek- στο gjinekolog με την έννοια ΓΥΝΑΙΚΑ.

Τέλος, αξίζει να σημειωθεί ότι στην καθημερινή επικοινωνία (νόρμα) απαντά ένα επίθημα -omë σε ουσιαστικά θηλυκού γένους που δηλώνουν χώρο, τοποθεσία, ή ποσότητα, π.χ. katomë 'πάτωμα, δάπεδο ή όροφος', fadromë 'μηχάνημα, μπουλντόζα'. Απαιτείται περισσότερη έρευνα για να διαπιστωθεί αν πρόκειται για το ίδιο ή διαφορετικό επίθημα.

3 Σημασιολογική Ανάλυση των επιθημάτων -ωμα και -omë

Σύμφωνα με το *Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής* (ΛΚΝ) (1998) και τους Αναστασιάδη-Συμεωνίδη & Φλιάτουρα (2003), το επίθημα -ωμα εξειδικεύεται στη ΝΕ στο να δηλώνει όγκο, παθολογική κατάσταση σχετική με αυτό που δηλώνει η βάση, λ.χ. *καρκίνωμα* (αρχικό στάδιο), *έλκωμα* (τραύμα που εξελίσσεται σε έλκος), *ξάνθωμα* (είδη όγκων ή πληγών). Η ΟΒ δηλώνει:

⁶ Στη συγκεκριμένη περίπτωση μονόγλωσσοι θεωρούνται οι ομιλητές της αλβανικής που δεν γνωρίζουν ελληνικά, ενώ δίγλωσσοι οι Αλβανοί που μιλούν αλβανικά και ελληνικά.

A. σημείο του σώματος όπου εντοπίζεται η παθολογική κατάσταση:

σάρκα → *σάρκωμα*, *οστό* → *οστέωμα*, *σπλήνα* → *σπλήνωμα*, *αίμα* → *αιμάτωμα*.

B. αντικείμενα χαρακτηριστικά ως προς το σχήμα, μέγεθος, χρώμα, λειτουργία:

α) Καρπούς, όπως *κόνδυλος* → *κονδύλωμα*, *σταφύλι* → *σταφύλωμα*

β) Ζώα, όπως *σφηξ* (θέμα *σφηκ-*) → *σφήκωμα*, *γλαυξ* (θέμα *γλαυκ-*) → *γλαύκωμα*

γ) Αντικείμενα με χαρακτηριστικό σχήμα, όπως *ασκός* → *άσκωμα*, *ύαλος* → *υάλωμα*.

Γ. παθολογικές ασθένειες και καταστάσεις, όπως *τέτανος* → *τετάνωμα*, *έλκος* → *έλκωμα*.

Αξίζει να σημειωθεί ότι στις παραπάνω περιπτώσεις εφαρμόζεται πρώτα σημασιολογικός κανόνας μεταφοράς (Corbin 1987), δηλ. η μορφή που παίρνει παθολογική εκδήλωση μοιάζει με το αντικείμενο αναφοράς της Οβ ως προς το σχήμα, το χρώμα ή την υφή, π.χ. *κόνδυλος* (διόγκωση) → *κονδύλωμα* (παρόμοια με υπόγειους κονδύλους όπως στην πατάτα).

Η σημασιολογική ανάλυση του *-omë* ταυτίζεται με τη σημασιολογική ανάλυση του *-ωμα*: το *-omë* λειτουργεί ως επίθημα για την κατασκευή όρων που δηλώνουν όγκους. Έτσι αποδίδει έννοιες που σχετίζονται με όγκους (*osteomë*, *fibromë*), καρκίνους (*fibrosarcomë*), κύστεις, διογκώσεις (*hematomë*, *hydromë*), γενικά ιστολογικούς σχηματισμούς (*papillomë*).

4 Η σύγκριση του επιθήματος *-ωμα* με το αλβανικό *-omë*

Εστιάζω τόσο σε μορφολογικά όσο και σε σημασιολογικά και ετυμολογικά κριτήρια, για να διαπιστωθούν ομοιότητες και διαφορές.

Το επίθημα *-omë* στην ιατρική ορολογία της αλβανικής και το *-ωμα* στην ιατρική ορολογία της ΝΕ χρησιμοποιούνται για να κατασκευάζουν ουσιαστικά που είναι όροι και αναφέρονται σε όγκους ή παθολογικές καταστάσεις. Δηλ. οι επιθηματοποιημένοι όροι με τα επιθήματα αυτά είναι και στις δύο γλώσσες προϊόντα κατασκευής του ίδιου Κανόνα Κατασκευής Λέξεων: [[X]_{Ο/Ε} (-ωμα/-omë)_{επ.}]_Ο, π.χ. *λίπος* → *λίπωμα* / *lipomë*. Οι όροι στη ΝΕ είναι ουδέτερου γένους. Στην αλβανική, αντίθετα, όλοι οι όροι είναι θηλυκού γένους.⁷ Επίσης οι όροι αυτοί και στις δύο γλώσσες αναφέρονται σε όγκους καλοήθεις ή κακοήθεις, εστίες συγκέντρωσης υγρού ή άλλων ουσιών είτε στο σημείο που δηλώνει το ουσιαστικό-βάση είτε σχετικά με το περιεχόμενο, το σχήμα, το χρώμα του όγκου, π.χ. *αδένωμα* – *adenomë*, *λέμφωμα* – *lemfomë*, *λίπωμα* – *lipomë*, *σάρκωμα* – *sarkomë*, *κονδύλωμα* – *kondilomë*,

⁷ “Gramatika e Gjuhës Shqipe I” (1995: 100-101), όπου γίνεται λάθος ταύπιση του *-om* (*agronom*) με το *omë*, αφού το *agronom* < *αγρός* + *νόμος*.

μελάνωμα – *melanomë*.

Από ετυμολογική άποψη, οι όροι της ιατρικής ορολογίας στη ΝΕ και την αλβανική είναι δάνεια, αφού προέρχονται από ευρωπαϊκές γλώσσες και ιδίως την αγγλική. Ειδικά στη ΝΕ, η βάση, αν είναι αρχαιοσυστατικό ΑΕ προέλευσης υιοθετείται μέσω της αναγνώρισης, π.χ. *melanoma* > *μελάνωμα*, ενώ αν είναι αρχαιοσυστατικό λατινικής προέλευσης υιοθετείται μέσω της μετάφρασης, π.χ. *fibroma* > *ίνωμα*. Στην αλβανική οι όροι υιοθετούνται όπως είναι με προσαρμογή στο κλιτικό σύστημα, π.χ. *adenoma* > *adenomë*, *fibroma* > *fibromë*.

Όσον αφορά τη χρήση, στη ΝΕ το επίθημα *-ωμα* εφαρμόζεται σε λόγιες βάσεις (Αναστασιάδη-Συμεωνίδη & Φλιάτουρας 2019) αποφεύγοντας τις μη λόγιες, π.χ. *οστέωμα* (*osteoma*) και όχι **κοκάλωμα*. Ομοίως, στην αλβανική η Οβ είναι αρχαιοσυστατικό ΑΕ ή λατινικής προέλευσης, ενώ αποκλείονται από τη θέση της Οβ οι λ.μ. της καθημερινής αλβανικής γλώσσας, π.χ. *αδένωμα* *aden-omë* και όχι **gjender-omë*.

Τέλος, η σημασιολογική ρωγή ανάμεσα στη μορφή και στο νόημα σχετικά με τους μονόγλωσσους και δίγλωσσους φυσικούς ομιλητές της αλβανικής καταδεικνύει την ανάγκη για διαγλωσσική ερευνητική προσέγγιση, με αντικείμενο εξέτασης το πώς οι όροι με ελληνική προέλευση ερμηνεύονται ή απλώς απομνημονεύονται από τον δανειολήπτη χωρίς πλήρη επίγνωση της εσωτερικής τους δομής. Προτείνεται, επομένως, ειδική έρευνα σε αυτό το πεδίο, με στόχο να διαπιστωθεί σε ποιο βαθμό οι αλβανόφωνοι επαγγελματίες της ιατρικής έχουν εννοιολογική πρόσβαση στη δομή των ιατρικών όρων της αλβανικής ελληνικής προέλευσης και πώς επηρεάζεται η κατανόηση και η χρήση τους.

5 Συμπεράσματα

Η μελέτη αναδεικνύει τη συμβολή της ΑΕ στην παγκόσμια ιατρική ορολογία, τη σημασία της μορφολογικής ανάλυσης στην κατανόηση της επιστημονικής οροπλασίας καθώς και τη δυναμική σχέση ανάμεσα στη μορφολογία, τη σημασιολογία και τη γλωσσική δανειοδότηση. Οι επιθηματοποιημένοι όροι είναι και στις δύο γλώσσες προϊόντα κατασκευής του ίδιου Κανόνα Κατασκευής Λέξεων. Οι κατασκευές αυτές αποτέλεσαν αντικείμενο δανεισμού από τη λατινική και αργότερα από τις ευρωπαϊκές γλώσσες όπου με επανανάληψη το επίθημα στη ΝΕ πήρε τη μορφή *-ωμα* προσαρτώντας το θεματικό φωνήεν *-ω-* του ρήματος.

Επίσης, η μελέτη αυτή ανέδειξε τη σημασιολογική συνέχεια ή ασυνέχεια που παρατηρείται στη χρήση ελληνικής προέλευσης ιατρικών όρων της αλβανικής από φυσικούς ομιλητές, όπως οι αλβανόφωνοι ιατροί. Ενώ οι δίγλωσσοι φυσικοί ομιλητές κατανοούν τη δομή των όρων, οι μονόγλωσσοι συχνά τους χρησιμοποιούν μηχανικά, χωρίς πλήρη επίγνωση της σημασιολογικής τους σύνθεσης. Το φαινόμενο αυτό καταδεικνύει την ανάγκη για

διαγλωσσική προσέγγιση, με στόχο τη βαθύτερη κατανόηση των όρων και όχι την απλή απομνημόνευσή τους. Κρίνεται απαραίτητη η περαιτέρω έρευνα ως προς το πώς και σε ποιο βαθμό οι φυσικοί ομιλητές αποκτούν ή όχι εννοιολογική πρόσβαση στη δομική κατανόηση ιατρικών όρων, καθώς και πώς αυτή επηρεάζει τη χρήση και την κατανόηση στην πράξη.

Συμπερασματικά, μέσα από αυτήν την έρευνα φωτίζεται η ιστορική συνέχεια της ιατρικής ορολογίας, η παραγωγική δύναμη των επιστημονικών επιθημάτων και η σχέση μορφολογίας και σημασιολογίας σε εξειδικευμένα λεξιλόγια. Παράλληλα, αναδεικνύεται ο τρόπος με τον οποίο η αλβανική γλώσσα υιοθετεί και προσαρμόζει όρους ελληνικής και λατινικής καταγωγής, ενισχύοντας τον επιστημονικό της λόγο και τη διεθνή ορολογική της συμβατότητα.

Τέλος, η παρούσα εργασία θα είναι χρήσιμη στο να βελτιωθούν τα αλβανικά λεξικά, στο να εμπλουτιστεί η περιγραφή της Γραμματικής της αλβανικής γλώσσας καθώς και η μακροδομή του *Αντίστροφου Λεξικού της Αλβανικής*, που είναι αναρτημένο στην ιστοσελίδα του Πανεπιστημιακού Κολεγίου «Λόγος» (<https://www.logos.edu.al>). Όλες αυτές οι πληροφορίες θα είναι χρήσιμες για τους ερευνητές στον χώρο της ορολογίας της αλβανικής γλώσσας.

Ευχαριστίες

Εκφράζω τις θερμές μου ευχαριστίες στον ειδικό παθολόγο κ. Μάξιμο Γκούτζο, τη γυναικολόγο κα. Ιουλία Μίγιο και τον ακτινολόγο κ. Τζελίλ Μπεκίρι, στις καθηγήτριες κα. Μανιόλια Μερντάναι, την κα. Αντέλια Βούλης και την κα. Βαλμπόνα Καλέμη, στη φιλόλογο κα. Μιρέλλα Καραντζιά Κώτσια καθώς και στην καθ. Άννα Αναστασιάδη-Συμεωνίδη.

Βιβλιογραφία

- Αναστασιάδη-Συμεωνίδη, Α. (1997). Γλωσσικές διαδικασίες κατά τη δημιουργία όρων. «*Ελληνική Γλώσσα και Ορολογία*» – *Πρακτικά του Α' συνεδρίου ελληνικής ορολογίας*, ΕΛΕΤΟ, Αθήνα, 77-87. <http://www.eleto.gr/download/Conferences/All-Contents-of-Proceedings-of-TerminologyConferences1992%E2%80%932023.pdf>
- Αναστασιάδη-Συμεωνίδη, Α. & Α. Φλιάτουρας (2003). Το επίθημα -ωμα στην ιατρική ορολογία. *Ελληνική γλώσσα και ορολογία-Πρακτικά του 4ου συνεδρίου ελληνικής ορολογίας* ΕΛΕΤΟ Αθήνα, 74-84. <http://www.eleto.gr/download/Conferences/All-Contents-of-Proceedings-of-TerminologyConferences1992%E2%80%932023.pdf>
- Αναστασιάδη-Συμεωνίδη, Α. & Α. Φλιάτουρας (2019). Το λόγιο επίπεδο της σύγχρονης νέας ελληνικής: συγχρονικές και διαχρονικές τάσεις. Στο Α. Φλιάτουρας & Α. Αναστασιάδη-Συμεωνίδη *Από τον οίκο στο σπίτι και τανάπαλιν...Το λόγιο επίπεδο στη σύγχρονη νέα ελληνική – Θεωρία-Ιστορία-Εφαρμογή*. Αθήνα, Πατάκης, 15-56.

Buxheli, L. (1983). *Prapashtesat e shqipes*. Studime filologjike.

Çepani, A. (2005). *Morfemat rrënjore*. Studime filologjike.

Corbin, D. (1987/1991). *Morphologie dérivationnelle et structuration du lexique*. (Τόμ. 1-2). Max Niemeyer Verlag / Presses Universitaires de Lille.

Corbin, D. (προσεχώς). *Le lexique construit. Méthodologie d'analyse*. Villeneuve d'Ascq, Presses Universitaires du Septentrion.

Gramatika e Gjuhës Shqipe I (1995). Akademia e Shkencave të Republikës së Shqipërisë.

Λεξικό της Κοινής Νέας Ελληνικής (ΛΚΝ) (1998). Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης.

Qiriazati, K., Minga, G. & Andoni, R. (1975). *Fjalor Mjekësor Shqip i Mjekësisë*, botime Enciklopedike, Tiranë.

Voulis, A. (2019). *Rreth Terminologjisë Shkencore me burim Grek në Shqipëri*. Διδακτορική διατριβή: Akademia e Studimeve Albanologjike. Instituti i Gjuhësisë dhe i Letërsisë, Tiranë.

Wiktionary. (χ.χ.). Μελάνωμα. Στο *Βικιλεξικό*. Ανακτήθηκε 10 Ιουλίου 2025 από <https://el.wiktionary.org/wiki/%CE%BC%CE%B5%CE%BB%CE%AC%CE%BD%CF%89%CE%BC%CE%B1>

Θοδωρούλα Γκούτζου Ματούση

Εκπαιδευτικός Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης «Ενιαίο Σχολείο Δερβιτσάνης»

Ηλ-ταχ.: theodhoraquxo@yahoo.com